

18. Фромм Э. Бегство от свободы : человек для самого себя / Э. Фромм. – М. : Изида, 2004. – 398 с.
19. Экзистенциальная психология / под ред. Р. Мэй. – М. : ЭКС-МО-ПРЕСС, 2001. – 624 с.
20. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг. – М. : «Изд-во АСТ- ЛТД», «Канон +», 1998. – 400 с.
21. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / И. Ялом. – М. : Класс, 2000. – 576 с.
22. Barrett K. C. A functionalist approach to shame and guilt / Self-Conscious Emotions : The Psychology of Shame, Guilt, Embarrassment, and Pride / Ed. by Tangney J. P., Fischer K.W. – Guilford Press, 1995. – P. 25–64.
23. Ferguson T.J., Crowley S.L. Measure for measure: a multitrait-multimethod analysis of guilt and shame // Journal of Personality Assessment. 1997. V.69, N.2. – P. 425–444.
24. Harder D. W., Zalma, A. Two promising shame and guilt scales : A construct validity comparison // Journal of Personality Assessment. 1990. V.55, N.3–4. – P.729–745.
25. Jones W. H., Schratte A. K., Kugler, K. The Guilt Inventory // Psychological Reports. 2000. V.87. – P. 1039–1042.

УДК 159.9

Кравченко О.В., к. психол. н., доцент кафедри військового навчання та виховання Академії внутрішніх військ України

ПСИХОМЕТРИЧНА ПРОЦЕДУРА ТА КРИТЕРІЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУМІСНОСТІ ФАХІВЦІВ МАЛИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ГРУП

У статті приведені принципи розробки критеріїв прогнозування психологічної сумісності фахівців екстремального профілю в межах малої функціональної групи із зовнішнім статусом. Представлені результати проведення експериментального психологічного дослідження, яке проводилося за допомогою комплексу психологічних тестів.

Ключові слова: адаптивність, психологічна сумісність, екстремальна діяльність, симптомокомплекс.

В статье приведены принципы разработки критериев прогнозирования психологической совместимости специалистов экстремального профиля в пределах малой функциональной группы с внешним статусом. Представлены результаты проведения экспериментального психологического исследования, которое проводилось с помощью комплекса психологических тестов.

Ключевые слова: адаптивность, психологическая совместимость, экстремальная деятельность, симптомокомплекс.

Постановка проблеми. Проблема надійності групової діяльності фахівців ризиконебезпечних професій (працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС, працівників МВС, військовослужбовців внутрішніх військ, підводників, льотчиків, тощо) є однією з головних у рамках екстремальної психології.

Висока аварійність сучасної техніки з вини людини, груповий характер діяльності фахівців у складі малих функціональних груп, значна "ціна" помилки фахівця обумовлюють актуальність і високу економічну ефективність розробки проблеми оцінки й прогнозування психологічної сумісності й згуртованості фахівців екстремального профілю. І хоча проблема ефективності групової діяльності й згуртованості фахівців екстремального профілю має досить пророблені теоретичні основи [1] її не можна вважати вирішеною.

У практичній роботі психолога й керівників виникає необхідність прогнозування психологічної сумісності фахівців на етапі комплектування підрозділів, коли фахівці не знають один одного й не виконували спільну діяльність. У такій ситуації традиційні психометричні процедури (типу соціометрії й тестів оцінки психоемоційного статусу), що використовуються для оцінки вже сформованих колективів, не застосовні.

У цьому випадку прогноз психологічної сумісності фахівців малих функціональних груп (МФГ) може бути проведений за допомогою психометричних тестів, що дозволяють оцінити характерологічні особливості фахівців. До числа цих тестів відносяться опитувальники МОС, РСК, КОС, Айзенка, Прогноз, СМДО, 16-ФОО й інші. Однак, для цього повинні бути розроблені діагностичні процедури й виявлений комплекс інформативних показників психологічних тестів.

Основу такого прогнозу повинні скласти надійні, валідні й практичні психологічні засоби, що дозволяють оцінювати симптомокомплекси професійно важливих психологічних якостей фахівців. Є підстави вважати, що встановлення таких симптомокомплексів особистісних властивостей дозволить надійно прогнозувати психологічну сумісність і згуртованість фахівців екстремального профілю, дати достовірний прогноз ефективності групової діяльності підрозділу; виробити диференційовані підходи й рекомендації з комплектування підрозділів і формуванню оптимального психологічного клімату в колективі.

Широкі можливості багатомірних методів математичного моделювання дозволяють здійснити практичну розробку таких критеріїв на основі емпіричних даних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема психологічної сумісності розглядалася багатьма закордонними та вітчизняними психологами: А.Д. Горбовим, М.А. Новіковим, К.К. Платоновим, Олтменом і В. Хейтоном, В.А. Бодровим, В. Смелсером і К. Фрайом, Ю.Н. Єгоровим, В.В. Кормачевим, М. Шоу, В.П. Захаровим, Н.Н. Обо-

довим, Н.В. Голубевой, Н.Ф. Лук'яною, В. Шутцем, в військовій сфері діяльності І.П. Волковим.

Мета дослідження полягала в обґрунтуванні психометричної процедури та критеріїв прогнозування психологічної сумісності фахівців екстремального профілю в межах малої функціональної групи із зовнішнім статусом.

Виклад основного матеріалу. З метою розробки вищевказаних критеріїв прогнозування психологічної сумісності фахівців екстремального профілю нами були проведені експериментальні дослідження, що включали базове психологічне обстеження фахівців екстремального профілю на етапі їх профвідбору, тобто на етапі комплектування підрозділів, коли повинне вирішуватися завдання прогнозу психологічної сумісності фахівців. Для цього використався досить великий комплекс психологічних тестів у складі СМДО, 16-ФОО, РСК, КОС, МОС, Прогноз, Айзенка й деяких інших.

Надалі після комплектування підрозділів і виконання реальної групової професійної діяльності фахівцями в складі МФГ проводилося вивчення міжособистісних відносин, аналіз конфліктних ситуацій і результатів спільної діяльності, соціометричне обстеження. Ці дані дозволили виділити нам ряд полярних груп фахівців. Причому всі успішні й неуспішні (проблемні) фахівці (по ефективності діяльності, психологічній сумісності, соціально-психологічному статусу й авторитету) були розділені на дві підгрупи.

У першу "негативну" підгрупу (з низькою соціально-психологічною адаптивністю) були включені особи з високим рівнем конфліктності, низькою якістю діяльності, що відрізнялися психологічною несумісністю з багатьма членами колективу, ціннісно-мотиваційні установки яких найчастіше не збігалися із груповими.

У другу "негативну" підгрупу увійшли особи з низьким авторитетом і статусом у групі, що мали положення "ізолянтів", "знедолених", тобто з низьким соціально-психологічним статусом у колективі.

У першу "позитивну" підгрупу (з високою соціально-психологічною адаптивністю) увійшли фахівці з низьким рівнем конфліктності, високою якістю діяльності, що відрізнялися широкими емоційними взаєминами й психологічною сумісністю з багатьма членами колективу, ціннісно-мотиваційні установки яких збігалися із груповими.

У другу "позитивну" підгрупу (з високою соціально-психологічною компетентністю й адаптивністю) увійшли особи з високим авторитетом і статусом у групі, що мали положення "лідерів", "мазунчиків", тобто з високим соціально-психологічним статусом у колективі.

Ці дані виступали в якості узагальнених зовнішніх критеріїв для наступної математико-статистичної обробки.

За допомогою одномірних статистик (критерій Ст'юдента, непараметричні критерії) і факторного аналізу показників психологічних те-

стів були вивчені провідні психологічні особливості особистості фахівців зазначених вище "полярних" груп.

Потім, за допомогою дискримінантного аналізу були визначені симптомокомплекси особистісних властивостей, що забезпечують "розподіл" (виявлення, класифікацію) цих полярних груп фахівців. Таких симптомокомплексів було виділено шість, змістовний аналіз їх змінних і зовнішніх критеріїв дозволив назвати їх як "соціально-психологічна компетентність" і "соціально-психологічна адаптивність". Склад цих симптомокомплексів наведений на рисунку 1.

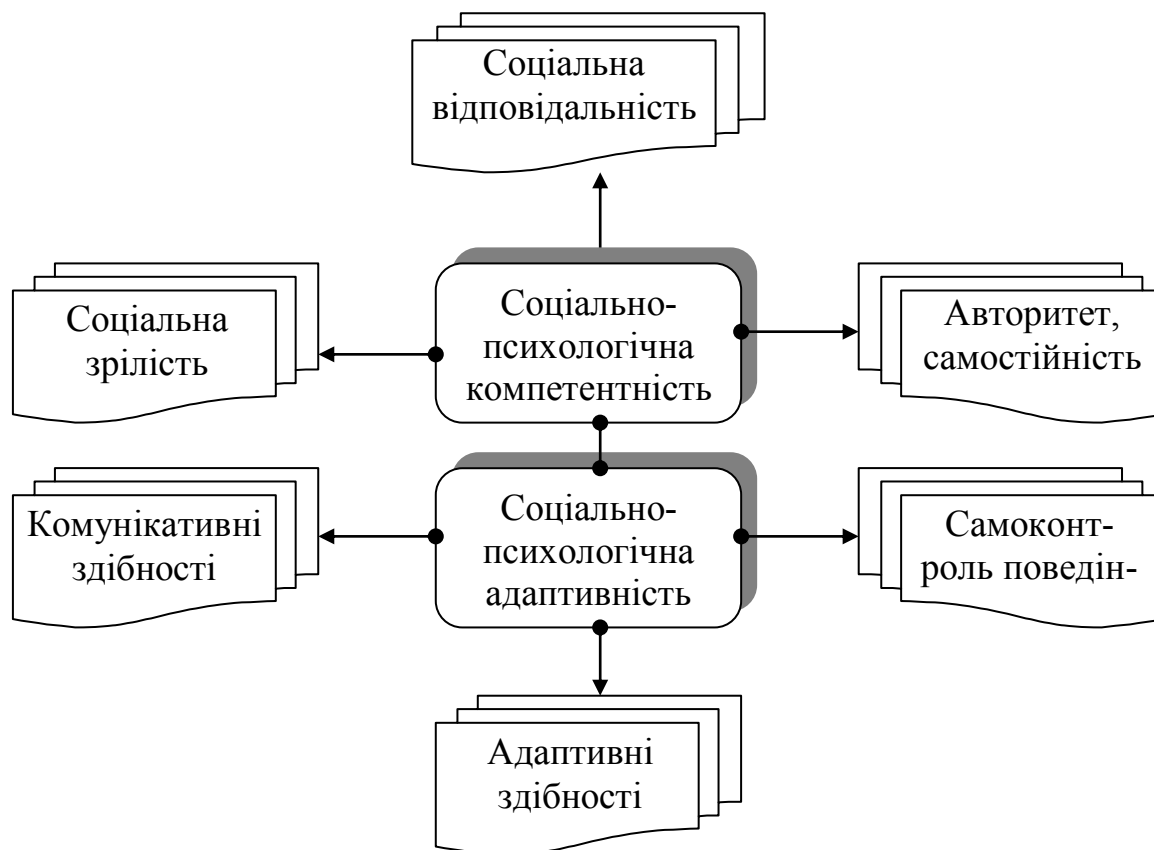

Рис. 1 – Симптомокомплекси особистісних властивостей для прогнозу психологічної сумісності фахівців МФГ

Потім на основі обстеження різних груп фахівців за допомогою методу логічних правил максимальної відповідності були розроблені інтегральні критерії формування підсумкового висновку про прогноз психологічної сумісності фахівців екстремального профілю. Психометрична процедура й критерії прогнозу психологічної сумісності на основі зазначених інтегральних критеріїв наведені в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, правило формування підсумкового висновку про прогноз психологічної сумісності по особистісних властивостях, що характеризує соціально-психологічну адаптивність і соціально-психологічну компетентність, полягає в наступному. Висновок за ре-

зультатами перевірки вирішального правила щодо оптимальної виразності особистісних (характерологічних) особливостей, що сприяють або перешкоджають формуванню необхідного соціально-психологічного статусу й прояву соціально-психологічної компетентності й адаптивності (безконфліктності, адекватності взаємодії) кандидата в МФГ.

Таблиця 1

Правило формування підсумкового висновку про прогноз психологічної сумісності фахівців МФГ

Категорія прогнозу психологічної сумісності	Правило винесення висновку	Форма висновку
рекомендується в першу чергу	по всіх трьох комплексах соціально-психологічної компетентності й по всіх трьох комплексах соціально-психологічної адаптивності отримані позитивні значення критеріїв	Рекомендується для комплектування МФГ у першу чергу (Прогноз психологічної сумісності по особистісних властивостях, що характеризує соціально-психологічну адаптивність і соціально-психологічну компетентність, у край сприятливий). 1 категорія профпридатності за критеріями психологічної сумісності.
рекомендується	по двох – трьох комплексах соціально-психологічної компетентності й по двох-трьох комплексах соціально-психологічної адаптивності отримані позитивні значення критеріїв	Рекомендується для комплектування МФГ. (Прогноз психологічної сумісності по особистісних властивостях, що характеризує соціально-психологічну адаптивність і соціально-психологічну компетентність, сприятливий). 2 категорія профпридатності за критеріями психологічної сумісності.
рекомендується умовно	будь-які сполучення позитивних або негативних значень симптомомокомплексів, що не входять в 1,2 і 4 категорію прогнозу.	Рекомендується для комплектування МФГ умовно. (Прогноз психологічної сумісності по особистісних властивостях, що характеризує соціально-психологічну адаптивність і соціально-психологічну компетентність, умовно сприятливий). 3 категорія профпридатності за критеріями психологічної сумісності
не рекомендується	сполучення двох і більше негативних значень симптомомокомплексів, що характеризують соціально-психологічну компетентність і соціально-психологічну адаптивність.	Не рекомендується для комплектування МФГ. (Прогноз психологічної сумісності по особистісних властивостях, що характеризує соціально-психологічну адаптивність і соціально-психологічну компетентність, не сприятливий). 4 категорія профпридатності за критеріями психологічної сумісності

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході дослідження за допомогою методів багатомірного математичного моделювання були виявлені симптомокомплекси особистісних індивідуально-психологічних властивостей фахівців екстремального профілю, що обумовлюють їхню психологічну сумісність і згуртованість у складі малих функціональних груп. Показано доцільність їхнього використання для довгострокового прогнозування психологічної сумісності й згуртованості фахівців малих функціональних груп із зовнішнім статусом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-пресс, 1996. – 358 с.
2. Багрецов С. А. Диагностика социально-психологических характеристик малых групп с внешним статусом / С. А. Багрецов. – СПб. : «Лань», СПб. : Ун-т МВД РФ., 1999. – 640 с.
3. Бодров В. А., Орлов В. Я. Психология и надежность человека в системах управления техникой / В. А. Бодров, В. Я. Орлов. – М. : ИП, 1998. – 285 с.

УДК 159.9 : 159.94

Краснокутський М.І., начальник кафедри фізичної підготовки НУЦЗУ

ВІДНОШЕННЯ ДО ЖИТТЯ ТА СМЕРТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

В статті подано обґрунтування та розкриття відношення рятувальників до життя та смерті як до основних складових дефініцій їх професійної діяльності в умовах підготовки та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації природного, техногенного або соціального походження.

Ключові слова: життя», смерть», особистість, критична ситуація», стрес, посттравматичний стресовий розлад.

В статье приведено обоснование и раскрытие отношения спасателей к жизни и смерти как к основным составляющим дефиниций их профессиональной деятельности в условиях подготовки и проведения аварийно-спасательных и других неотложных работ по ликвидации последствий чрезвычайной ситуации природного, техногенного или социального происхождения.

Ключевые слова: жизнь, смерть, личность, критическая ситуация, стресс, посттравматическое стрессовое расстройство.

Постановка проблеми. Специфіка службової діяльності персоналу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи містить у собі